

Od politike do prakse Izazov zagađenja reka i upravljanja otpadom na Kosovu

septembra 2023

**OD POLITIKE DO PRAKSE
IZAZOV ZAGAĐENJA REKA I
UPRAVLJANJA OTPADOM NA
KOSOVU**

Posetite našu internet stranicu
www.dplu.org

Saznajte više o našim najnovijim publikacijama,
vestima i infografikama onlajn.

Find us on Facebook
[@democracyplus](https://www.facebook.com/democracyplus)

Find us on Facebook
[@democracy-plus](https://www.facebook.com/democracy-plus)

Find us on Twitter
[@democracy_plus](https://twitter.com/democracy_plus)

Find us on Youtube
[@Democracy-Plus](https://www.youtube.com/Democracy-Plus)

Naša kancelarija::

Tiranska, Blok C/4/1, Ulaz C, VIII sprat,
Br. 83/84 Priština, 10000
Kosovo

+383 (0) 38 749 288
info@dplus-ks.org

Sadržaj

Uvod	7
Pregled izveštaja	8
Istraživačka metodologija	8
Ključni nalazi.....	8
Osnovni podac.....	9
Zagađivanje reka i povreda spomenika prirode	12
Nezakonito korišćenje krečnjaka	13
Upravljanje otpadom na Kosovu	14
Postupanje sa medicinskim otpadom na Kosovu	16
TPostupanje sa industrijskim otpadom na Kosovu	17
Ponovna upotreba i recikliranje.....	18
Pravni okvir u vezi sa otpadom na Kosovu	19
Poštovanje pravnog i planskog okvira.....	20
Sudska praksa u vezi sa krivičnim delima protiv životne sredine.....	21
Analiza presuda	21
Kaznena politika.....	22
Ublažavanje kazni na ime imovnog stanja	22
Oštre kazne za krađu šume	22
Put napred	24

Uvod

Ovaj izveštaj je pripremljen u nameri da analizira pravni okvir u slučajevima zagađenja reka, otpada i sudskih odluka o krivičnim delima protiv životne sredine na Kosovu. Kosovo, kao zemlja koja teži da ubuduće postane članica Evropske unije, je na sebe preuzela obavezu da donese propise koji su u skladu sa propisima EU i direktivama EU. Pravni okvir uključuje jedan broj zvaničnih dokumenata, zakona usvojenih od strane različitih državnih institucija i nivoa koji uređuju ovu kompleksnu temu.

Narodna skupština usvaja zakone različitih ministarstava koji direktno ili indirektno uređuju reke, upravljanje otpadom i spomenicima prirode. Dok centralni nivo uprave prevashodno usvaja strategije, propise i bavi se nadzorom nad njihovim sprovođenjem, primena na terenu ostaje lokalnom nivou.

Dok pravni okvir igra važnu ulogu, upravo stvarnost na terenu pokazuje kakva je situacija. Primeri sadržani u ovom izveštaju ukazuju na problem zagađenosti reka i sudske odluke o ekološkim prestupnicima.

Pregled izveštaja

Istraživačka metodologija

Zaštita spomenika prirode, reke i upravljanje otpadom ključna su pitanja za održivo upravljanje životnom sredinom. Do sada je Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture uspostavilo potrebnu pravnu strukturu za ove teme.

Terensko istraživanje je obavljeno za reke Beli Drim, Miruša i Ibar, kao i analiza sudskih odluka nekolicine opštinskih sudova. Istraživanje je obavljeno stvaranjem video zapisa o rekama, kao i kroz razgovor sa predstavnicima institucija sa centralnog i lokalnog nivoa, stručnjacima, građanima i kompanijama u vezi sa ovim rekama. Ova dva istraživanja pokazuju da je situacija na terenu daleko od toga da je u skladu sa evropskim standardima, kao i u nesrazmeri sa aktuelnim pravnim okvirom na Kosovu.

Kvalitativno istraživanje je upotrebljeno u nameri da proceni status upravljanja otpadom na Kosovu. Cilj ovog kabinetskog istraživanja je da pruži sveobuhvatan pregled dostupnih informacija i pruži uvid koji može podržati donošenje odluka o projektu ili daljem istraživanju. Istraživanje je pružilo sporedne ažurirane informacije o upravljanju otpadom na Kosovu i obavljeno je kroz kabinetsko istraživanje, kojim su prikupljeni sekundarni podaci uključujući publikacije, studije, inicijative, strategije, politike, programe i relevantno zakonodavstvo. Duž kabinetskog istraživanja su preispitani podaci, dokumenti i izveštaji iz sekundarnih verodostojnih izvora kako bi se razumeo pravni okvir na Kosovu na polju upravljanja otpadom. Takođe su preispitani, analizirani i tabelarno prikazani izvori koji su uključivali izveštaje koje su objavile vladine institucije, međunarodne organizacije na Kosovu, zvanične statistike i podatke koje su objavile zvanične agencije.

Ključni nalazi

1. Nezakonita eksploatacija šljunka, ispuštanje otpadnih voda od strane građana i privrednih subjekata u reke bez njihovog prečišćavanja u postrojenjima, brojni otpad u rečnim tokovima, kao i inertni otpad duž rečnih obala, samo su neki od glavnih faktora koji nastavljaju degradaciju glavnih prirodnih bogatstava na Kosovu.
2. Najveće zagađenje ove reke zapravo nastupa ispuštanjem otpadnih voda iz kuća i privrednih subjekata, „ostrva” plastičnih kesa i drugog otpada.
3. Sela nadomak reka se i dalje suočavaju sa nedostatkom kanalizacione mreže.
4. Odlaganje na sanitarnim deponijama ostaje glavni problem na nacionalnom nivou.
5. Budžet za sektor voda je nedovoljan, a pitanja životne sredine i klime nisu normirana u druge politike.
6. Kosovu nedostaju dovoljni ljudski, administrativni i kapitalni kapaciteti za sprovođenje standarda EU na polju voda, životne sredine i klime.
7. Nepostupanje u pravcu cirkularne ekonomije i nedostaci u prikupljanju podataka i izveštavanju i dalje predstavljaju izazov.
8. Sudske kazne su premale i ne proizvode željeni efekat.
9. Nedostatak alternativnih tehnologija upravljanja otpadom.
10. Izazovna saradnja/komunikacija između centralnih i lokalnih vlasti o odgovornostima i akcijama.

Osnovni podac

Većina vodenih resursa na Kosovu su unutrašnji, sa izuzetkom gornjeg dela reke Ibar koja protiče kroz Crnu Goru i sliva se u jezero Gazivode. Sliv reke Drim predstavlja jedan od četiri rečna sliva na Kosovu. Nalazi se u zapadnom delu zemlje, između Mokre gore na severu i Šar-planine na jugu. Isti predstavlja najveći rečni sliv i pokriva površinu od 4,660 km² ili oko 42.8% teritorije Kosova, i najbogatiji je rečni sliv na Kosovu u smislu višegodišnje dostupnosti površinskih i podzemnih voda. Peć, Đakovica i Prizren su glavne opštine u ovom rečnom slivu, sa 30% ukupnog stanovništva zemlje. Na kvalitet površinskih i podzemnih voda utiče zagađenje iz neprečišćenih otpadnih voda i odlaganja otpada iz opština i industrije.

Voda i životna sredina na Kosovu susreću se sa ozbiljnim izazovima: Najveći nivoi zagađenja su znatno iznad nivoa EU i veliki deo stanovništva nije priključen ni na mreže snabdevanja ni na kanizacionu mrežu. Otpadne vode urbanog i industrijskog porekla se ispuštaju direktno u reke bez prethodnog prečišćavanja. Kao takva, voda u većini reka na Kosovu značajno premašuje granice kvaliteta vode EU.

Kada je u pitanju odlaganje otpada, što predstavlja jedan od glavnih izazova, većina polaznih izveštaja se usredsređuje na komunalni čvrst otpad (KČO). Podaci o komunalnom čvrstom otpadu su dostupni i iako još uvek nisu sveobuhvatni, oni su dovoljni da se odredi polazna osnova i zacrtaju željeni ciljevi. Najnedavnija zvanična statistika o količinama komunalnog čvrstog otpada datira čak iz 2017. godine. Ključni polazni statistički podaci su predstavljeni u nastavku:

Procenjuje se da je
proizvedeno

580,000 tona

komunalnog
čvrstog otpada.

Procenjuje se
da se upravlja
količinom od

420,000 tona

(74% ukupnog
KČO)
(prikupljenog i
odloženog).

Procenjuje se da

290,000 tona

(50% ukupnog
KČO) predstavlja
biorazgradiv
komunalni otpad.

Procenjuje se da

90,000 tona

(15% ukupnog
KČO) otpada
zapravo
predstavlja
ambalažu (papir,
plastika, staklo,
metal).

Ukupno KČO
580,000 tona

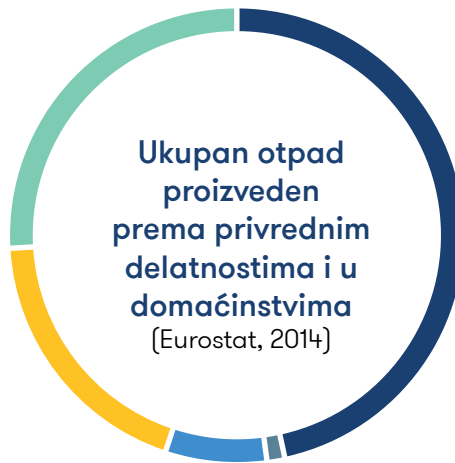
Upravljanu
420,000 tona

od kojih je
biorazgradivo
290,000 tona

Ambalaže
90,000 tona

26%

Usluge

Ukupan otpad
proizveden
prema privrednim
delatnostima i u
domaćinstvima
(Eurostat, 2014)

47%

Domaćinstva

19%

Rudnici i kamenolomi

7%

Proizvodnja

1%

Druge delatnosti

Preostali delovi otpada, posebno različiti izvori i tipovi industrijskog otpada nisu u potpunosti proučeni i posledično postoji ozbiljan nedostatak podataka o njima. Malo se zna o prirodi i količinama drugog nekomunalnog otpada (npr. iz industrije, rudarstva itd.) koji se stvara širom Kosova.

Prema zvaničnim statističkim podacima prijavljenim Eurostatu, 1 milion tona ukupnog otpada se proizvodi na Kosovu. Bilo je nekih praznina u ovim podacima, uključujući građevinski otpad i građevinski šut, kao i otpad iz elektra. Nakon ažuriranja podataka tokom pripreme ove Strategije, izmenjena procena ukupne količine proizvedenog otpada iznosi 1.4 miliona tona.

Procentualna zastupljenost proizvedena iz četiri glavna izvora otpada ilustrovana je na sledećem kružnom grafikonu.

15%

Rudnici i
kamenolomi

Ukupan otpad
proizveden
prema privrednim
delatnostima i u
domaćinstvima
(SKMIMN, 2017)

43%

Komunalani

13%

Grđevinski i šut

29%

Industrijski

Sa izuzetkom komunalnog otpada, ovo su približne procene koje još uvek nisu izvedene iz opsežnih sistema za prikupljanje podataka i izveštavanje. Procene će biti ažurirane u pregledima Strategije koji budu usledili u nastavku, nakon što budu na raspolaganju poboljšani skupovi podataka.

Zagađivanje reka i povreda spomenika prirode

Ovaj odeljak ima za cilj da se bavi problemom zagađivanja reka i narušavanjem prirodnih spomenika u Kosovu na način koji je primeren za dokument o politici. Međutim, neophodno je da se ovaj problem tretira objektivno i jasno, jer je ovo jedan od ključnih izazova koji treba rešavati u našim ekološkim politikama.

Reke na Kosovu i dalje se suočavaju sa značajnim zagađivanjem i degradacijom, jer državne vlasti nisu uspele da zaštite i kazne one koji nanose štetu. Zagađivanje potiče iz više faktora, uključujući ilegalnu eksploataciju korita reka, ispuštanje neobrađenih otpadnih voda od strane građana i preduzeća, akumulaciju otpada u rekama i njihovim pritokama, kao i uništavanje njihovih obala.

Kosovski hidrometeorološki institut potvrdio je nivo zagađivanja reka u zemlji. Prema ovom institutu, većina reka na Kosovu je u lošem ili vrlo lošem stanju, uključujući njihov fizički kvalitet i kontaminaciju opasnim materijama i hemikalijama iz industrije i drugih izvora.

Među faktorima koji doprinose zagađivanju reka je i vađenje šljunka i nedostatak rehabilitacije korita i obala reka. Čak ni Beli Drim, jedna od najlepših reka na Kosovu, nije izuzeta od zagađivanja. Stanovnici ovog područja svedoče o njegovoj kontinuiranoj degradaciji.

Ova vrsta degradacije štetna je ne samo za biodiverzitet reka već i za zdravlje zajednica koje žive u blizini. Ispuštanje neobrađenih otpadnih voda i zagađivanje iz ilegalne eksploatacije šljunka su zabrinjavajući, i vlasti moraju preduzeti hitne mere da bi zaustavile ovaj trend.

Takođe, važno je naglasiti da neka preduzeća u blizini reka nisu uspostavila postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, što negativno utiče na kvalitet njihovih voda i okolnu sredinu. U ovom kontekstu, vlasti moraju osigurati da se zakoni i propisi o prečišćavanju otpadnih voda strogo sprovede.

Reke na Kosovu i dalje se suočavaju sa značajnim zagađivanjem i degradacijom, jer državne vlasti nisu uspele da zaštite i kazne one koji nanose štetu.

Osim toga, postoji problem distribucije plastičnih kesa u prirodnim sredinama, uključujući reke. Ovo je velika briga za kosovsku životnu sredinu i prirodne spomenike. Zajednica treba da bude obrazovana i da preduzme mere kako bi sprečila dalje zagađivanje životne sredine plastičnim kesama, koje su štetne i traju u životnoj sredini mnogo godina.

U ovom kontekstu, važno je napomenuti da, iako postoje napori da se ograniči upotreba plastičnih kesa na Kosovu, nedavno je odobrena administrativna direktiva koja zabranjuje plastične kese od 0 do 25 mikrona i uvodi takse za kese od 25 do 50 mikrona. Međutim, još uvek nisu preduzete dovoljne mere za kontrolu i regulaciju problema zagađivanja reka i uništavanja životne sredine uopšte.

Pored toga, važno je istaći da je ilegalna eksploatacija šljunka ozbiljna briga koja mora biti adresirana. Veliki broj izveštaja o ilegalnom izvozu peska i šljunka ukazuje na visok nivo nezakonitih aktivnosti u ovoj oblasti.

U ovom kontekstu, vlasti moraju preduzeti mere da zaustave ilegalnu eksploataciju šljunka i regulišu sektor u skladu sa relevantnim zakonima i propisima. Poboljšanje sprovođenja zakona i uvođenje strožijih kazni

za one koji krše ekološke zakone su ključni koraci za rešavanje ovog problema.

Zaključno, neophodno je da politike i mere politike na Kosovu usmere na zaštitu i očuvanje prirodne sredine zemlje, uključujući reke i prirodne spomenike. Ovo zahteva tesnu saradnju između centralnih i lokalnih vlasti, lokalnih zajednica i ekoloških organizacija kako bi Kosovo imalo čistu i zdravu životnu sredinu za budućnost.

Nezakonito korišćenje krečnjaka

Nekontrolisana eksploatacija peska i šljunka od strane nezakonitih rudara dovela je do potpunog oštećenja rečnih korita, pretvarajući ih u male bare sa uništenim biodiverzitetom. Prekomerna i nekontrolisana eksploatacija reke narušila je ekološku ravnotežu prirode – posebno oštetivši rečno korito – što povećava rizik od poplava tokom atmosferskih padavina. Štaviše, zagađenje prašinom koju proizvode mašine za preradu šljunka uništilo je okolni biljni svet.

Oko 1,100 hektara kosovskih reka čine degradirane oblasti. Najviše oštećena reka je Beli Drim, najduža u zemlji koja protiče kroz ceo region Dukadžinija; nakon koje sledi Bistrica koja protiče kroz opštinu Peć i Ribnik u Đakovici.

Sudovi su takođe kažnjavali i lica koja su nezakonito koristila krečnjak, a za ovo krivično delo izricane su novčane kazne. Osnovni sud u Uroševcu je jednoj osobi dosudio novčanu kaznu od 1.000 evra zbog nedozvoljene upotrebe krečnjaka, iako je isti bio recidivista. Prilikom izricanja ove kazne, sud je obrazložio da je cilj izrečene kazne ostvaren, time što je ona odgovarala krivičnom delu i ponašanju okrivljenog. Obrazloženje suda navodi da je izrečena kazna srazmerna intenzitetu ugrožavanja zaštićenih vrednosti, napomenuvši da će izrečena kazna uticati na okrivljenog i druga lica da ubuduće izbegavaju izvršenje krivičnih dela i da se ojača obaveza poštovanja zakona. Sud je svo ovo obrazloženje dao prilikom izricanja kazne okrivljenom koji je recidivista. Čak je u presudi zaključeno da je isto lice izvršilac još šest drugih krivičnih dela, među kojima je i krivično delo nezakonite eksploatacije krečnjaka. Dakle, sud je zaključio da je okrivljeni recidivista i da je počinio isto krivično delo i ponovo mu je izrekao novčanu kaznu od 1,000 evra.

Upravljanje otpadom na Kosovu

Generalno, sistem upravljanja otpadom na Kosovu ima za cilj da smanji količinu otpada koji dospeva na deponije, promovise ponovnu upotrebu i reciklažu otpada i obezbedi bezbedno i održivo upravljanje otpadom u zemlji. Međutim, ostaju izazovi u postizanju ovih ciljeva, uključujući nedostatak infrastrukture, nedovoljno finansiranje i nizak nivo javne svesti i učešća u praksama upravljanja otpadom.

Upravljanje otpadom na Kosovu je uređeno Zakonom br. 64/L-060 i pratećim propisima. Uprkos povećanju aktivnosti među zainteresovanim stranama za upravljanje otpadom, napredak je ograničen bez odgovarajuće primene zakonskih zahteva i ulaganja u konkretne projekte za poboljšanje.

Podaci o celokupnom ciklusu otpada, od proizvodnje do konačne obrade, pokazuju poboljšanje, međutim i dalje preovlađuju značajni izazovi. Odlaganje na sanitarnim deponijama ostaje glavno problematično pitanje na nacionalnom nivou. Nepostupanje u pravcu cirkularne ekonomije i nedostaci u prikupljanju podataka i izveštavanju i dalje narušavaju napredak. Uprkos ovim ograničenjima, prijavljeni podaci su prošli verifikaciju.

Naša analiza upravljanja komunalnim otpadom, uključujući specijalni otpad kao što su životinjski, medicinski, građevinski i čvrst otpad, pokazuje ograničene kapacitete za obradu od strane opština. Unapređenje upravljanja otpadom predstavlja izazov koji iziskuje saradnju između opština i centralne vlade, kao i povećanje ulaganja kroz partnerstvo sa donatorima za realizaciju projekata održivog upravljanja otpadom.

Problemi u sektoru komunalnog čvrstog otpada su široko shvaćeni i opisani su u nekoliko izveštaja i publikacija nedavnih godina. Ovo uključuje Upravljanje komunalnim otpadom na Kosovu, Izveštaj o stanju (2018), Stanje otpada i hemikalija (2014) i Izveštaj o ekološkim žarištima (2011) koji je objavio KEPA. Pokrivenost usluga odnošenja otpada trenutno iznosi oko 74% i u postepenom je porastu.

Kosovo se suočava sa kritičnom situacijom imajući u vidu da se njegove deponije bliže punom kapacitetu i ne ispunjavaju standarde direktive EU o deponijama. Neposredan prioritet podrazumeva razvoj modernih postrojenja za upravljanje otpadom i unapređenih sistema sakupljanja, uključujući odvojeno sakupljanje za različite vrste otpada, kako bi se sprečila dalja degradacija životne sredine i javnog zdravlja.

Formulisana je program ulaganja koji je uključen u jedinstvenu listu prioriteta infrastrukturnih projekata.

Jedinstvena lista prioriteta infrastrukturnih projekata

Predviđeni budžet

1	Izgradnja transfer stanice i separacionog centra za otpad u (Klina, Istok, Srbica, Novo Brdo)	2,010,000
2	Izgradnja transfer stanice i separacionog centra za otpad u Uroševcu	5,255,292
3	Izgradnja centra za sortiranje otpada i centar za kompostiranje u Prizrenu	5,254,000
4	Izgradnja centra za sortiranje otpada u Peći	3,495,708
5	Izgradnja centara za skladištenje opasnog otpada	12,000,000
6	Poboljšanje tehničkog i operativnog stanja u deponiji regiona Prištine u Mirašu – Obilić	3,220,000
7	Unapređenje i proširenje postojeće deponije u Peći	3,850,000
8	Unapređenje i proširenje postojeće deponije u Dragašu	2,295,600
9	Izgradnja centara za prečišćavanje građevinskog otpada i građevinskog šuta u kosovskim opštinama	7,900,000
Ukupno		45,280,600

Poboljšanja u uklanjanju deponija primećena su u opštinama sa povećanom primenom putem inspekcija i obaveštenja o zabrani bacanja otpada. Međutim, postoji ograničen napredak ka cirkularnoj ekonomiji i ograničen pristup infrastrukturi otpada sortiranom na

izvoru. Uprkos regionalnim disparitetima u upravljanju otpadom, iz godine u godinu se ostvaruje napredak u poboljšanju uticaja nepropisnog upravljanja otpadom na životnu sredinu.

Postupanje sa medicinskim otpadom na Kosovu

Upravljanje medicinskim otpadom na Kosovu uređeno je od strane Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, koje je odgovorno za izradu i sprovođenje propisa o upravljanju otpadom u zemlji. Medicinski otpad na Kosovu je klasifikovan kao opasan otpad i podlaže specifičnim zahtevima upravljanja, uključujući pravilno sakupljanje, prevoz i odlaganje. Međutim, uobičajeno je da se medicinski otpad meša sa drugim vrstama otpada, što može nositi rizik po javno zdravlje i životnu sredinu.

U cilju rešavanja ovih izazova, Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja je donelo plan upravljanja otpadom i strategiju za bezbedno odlaganje opasnog otpada, uključujući i medicinski otpad. Plan obuhvata mere za unapređenje upravljanja medicinskim otpadom, kao što je povećanje kapaciteta zdravstvenih ustanova za pravilno rukovanje i odlaganje medicinskog otpada, kao i unapređenje sakupljanja i prevoza medicinskog otpada kako bi se obezbedilo njegovo bezbedno i odgovorno odlaganje.

Postupanje sa industrijskim otpadom na Kosovu

Upravljanje industrijskim otpadom na Kosovu uređeno je od strane Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, koje je odgovorno za izradu i sprovođenje propisa o upravljanju otpadom u zemlji. Postupanje sa industrijskim otpadom ostaje izazov zbog nedostatka odgovarajuće infrastrukture i kapaciteta.

Industrijski otpad je klasifikovan kao opasan ili neopasan otpad i podleže specifičnim zahtevima upravljanja, uključujući pravilno sakupljanje, prevoz i odlaganje. Uobičajeno je da se industrijski otpad meša sa drugim vrstama otpada, što može predstavljati rizik po javno zdravlje i životnu sredinu.

Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja je izradilo plan upravljanja otpadom i strategiju za bezbedno odlaganje opasnog otpada, uključujući i industrijski otpad, u cilju rešavanja ovih pitanja. Plan poziva na preduzimanje mera za poboljšanje upravljanja industrijskim otpadom, kao što je povećanje kapaciteta industrijskih objekata za rukovanje i odlaganje otpada na odgovarajući način i unapređenje prikupljanja i prevoza industrijskog otpada kako bi se osiguralo njegovo bezbedno i odgovorno odlaganje.

Ponovna upotreba i recikliranje

Ponovna upotreba i recikliranje su glavni strateški ciljevi, kako u pogledu privrednog rasta Kosova, tako i u smislu postizanja evropskih ciljeva. Kosovo teži

da doprinese cilju Evrope kao društva za reciklažu. Uspostavljanje funkcionalnih mehanizama za ponovnu upotrebu i reciklažu predstavljaće prvu fazu.

Strateški ciljevi	2021	2022	2023	Ukupno
Strateški cilj 1: Usluge i infrastruktura	6.134.673	19.244.330	19.749.890	45.128.892
Strateški cilj 2: Profesionalizacija sektora otpada i reciklaže	405.000	555.000	169.000	1.129.000
Strateški cilj 3: Regulacija i kontrola	963.000	4.339.000	3.670.250	8.972.250
Strateški cilj 4: Cirkularna ekonomija	551.000	833.000	1.669.737	3.053.737
			Ukupno	58.283.879

Pravni okvir u vezi sa otpadom na Kosovu

U ovom kontekstu, Kosovo postepeno usklađuje svoje zakone i propise o upravljanju otpadom sa direktivama EU o upravljanju otpadom, kao što su Okvirna direktiva o otpadu i Direktiva o deponijama. Cilj ovog usklađivanja je da osigura da Kosovo ima moderan i delotvoran sistem upravljanja otpadom koji ispunjava međunarodne standarde i najbolju praksu.

Međutim, još uvek ima posla koji treba obaviti kako bi se kosovski okvir upravljanja otpadom uskladio u potpunosti sa direktivama EU, i potrebni su stalni naponi da se poboljšaju prakse upravljanja otpadom u zemlji.

Pravni okvir za upravljanje otpadom na Kosovu prvenstveno je vođen sledećim zakonima i propisima:

- Zakon o upravljanju otpadom – ovaj zakon propisuje odgovornosti različitih aktera u sistemu upravljanja otpadom, kao što su vlada, privatni sektor i lokalne zajednice.
- Uredbe za upravljanje otpadom – ove uredbe daju dalje detalje o primeni zakona, kao što su zahtevi za sakupljanje i prevoz otpada, odlaganje i obradu.
- Zakon o zaštiti životne sredine – ovaj zakon pruža opšti okvir za zaštitu životne sredine na Kosovu, uključujući odredbe koje se odnose na upravljanje otpadom.
- Uredbe o deponijama - ove uredbe navode standarde i zahteve za rad i zatvaranje deponija na Kosovu.
- Uredbe za upravljanje opasnim otpadom – ove uredbe propisuju specifične zahteve za upravljanje opasnim otpadom, uključujući rukovanje, skladištenje, prevoz i odlaganje takvog otpada.

Da bi podržalo sprovođenje Zakona o upravljanju otpadom, Kosovo je osnovalo nekoliko institucija i agencija, među kojima se nalaze sledeće:

Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja - odgovorno za razvoj i sprovođenje politika i programa upravljanja otpadom, kao i za nadzor sektora upravljanja otpadom.

Inspektorat za životnu sredinu - odgovoran za sprovođenje zakona i propisa o životnoj sredini, uključujući i one koji se odnose na upravljanje otpadom.

Kosovska agencija za upravljanje otpadom - odgovorna za upravljanje i nadgledanje rada deponija i drugih postrojenja za upravljanje otpadom na Kosovu.

Kosovska agencija za zaštitu životne sredine - odgovorna za praćenje i procenu stanja životne sredine, uključujući prakse upravljanja otpadom.

Poštovanje pravnog i planskog okvira

Kao deo pravnog okvira koji uređuje oblast upravljanja otpadom, treba istaći Zakon br. 04/L-060 o otpadu, iz kojeg proizilaze i drugi podzakonski i planski dokumenti na nacionalnom i lokalnom nivou, a koji propisuju dužnosti i odgovornosti opština za upravljanje otpadom na njihovim teritorijama. Isti takođe propisuje razvojni okvir za lokalni i regionalni nivo i preduzima mere za postizanje postavljenih ciljeva i zadataka.

Neke od obaveza koje proizilaze iz pravnog osnova, čije je ispunjenje ključno da se opštinama omogući da sprovedu zakon i planove upravljanja otpadom, uključuju sledeće:

1. Izrada i donošenje Uredbe o upravljanju otpadom;
2. Izrada i donošenje Plana upravljanja komunalnim otpadom (PUKO);
3. Zapošljavanje službenika za upravljanje otpadom na puno radno vreme, čiji opis posla obezbeđuje da najmanje 50% njegovih/njenih obaveza obuhvata i upravljanje otpadom;

4. Zapošljavanje inspektora za zaštitu životne sredine čiji posao obezbeđuje odgovornost za upravljanje otpadom;
5. Angažovanje licenciranih operatera za sakupljanje i transport komunalnog otpada, sprovođenjem postupka nabavke;
6. Angažovanje licenciranih operatera za sakupljanje i prevoz otpada sa građevinskih i lokacija za rušenje, sprovođenjem postupaka nabavke;
7. Određivanje visine naknade za usluge prolaskom kroz proces naknade za sakupljanje, prevoz i odlaganje komunalnog otpada, obračunom troškova usluga, profilisanjem klijenata i određivanjem cenovnika usluga;
8. Određivanje objekta za sakupljanje, obradu i odlaganje otpada sa lokacija za gradnju i rušenje;
9. Organizaciona struktura opštinskog inspektorata; i
10. Izricanje mandatnih kazni.

Problem i njegovi uzroci

Strateški i posebni ciljevi

 PROBLEM: Zakonski zahtevi se ne sprovode kao rezultat nedovoljne jasnoće i slabih mehanizama primene.	→	 Strateški cilj: Jačanje regulative i kontrole u sektoru upravljanja otpadom popunjavanjem praznina i pojašnjavanjem mehanizama za sprovođenje.
 UZROK: Ne postoji sistem za rutinsko prikupljanje podataka i informacija o upravljanju otpadom.	→	 Poseban cilj: Stvaranje sveobuhvatnog i funkcionalnog informacionog sistema za upravljanje otpadom.
 UZROK: Licence i dozvole za industrijske objekte i operatere i objekte za upravljanje otpadom su nepotpune.	→	 Poseban cilj: Proširenje sistema licenciranja i izdavanja dozvola za upravljanje otpadom kako bi se pokrili svi vidovi otpada, operateri i centri za upravljanje otpadom.
 UZROK: Mehanizmi sprovođenja su neefikasni.	→	 Poseban cilj: Jačanje mehanizama za sprovođenje, uključujući opštine i inspektorate.

Sudska praksa u vezi sa krivičnim delima protiv životne sredine

Počinioci krivičnih dela protiv životne sredine ne gone se krivično na Kosovu. Sudovi izriču samo novčane kazne ljudima koji su počinili krivična dela protiv životne sredine, uključujući iskopavanje šljunka, odlaganje inertnog otpada u rečna korita i oštećivanje šuma. Jedini koji su krivično gonjeni i osuđeni na kaznu zatvora su ljudi koji su uhvaćeni u bespravnoj seči drveća. Od 50 analiziranih presuda, bilo je slučajeva da je za pričinjenu štetu od oko 16 hiljada evra izrečena kazna od 200 evra. Okrivljeni su kažnjeni tako malom novčanom kaznom, iako je sud našao da je ista osoba 6 puta osuđivana za slična krivična dela. Prilikom analize sudskih odluka je primećeno da su se sudovi dva puta pozivali na olakšavajuće okolnosti i izrekli minimalne kazne za štetu po životnu sredinu, dok ove kazne nisu uticale na smanjenje krivičnih dela protiv životne sredine. Pošto smo imali nekoliko slučajeva da su iste osobe u više navrata počinile krivična dela, to je očigledan parametar za ovaj zaključak.

U cilju istrage načina postupanja u vezi sa krivičnim delima protiv životne sredine, BIRN je zatražio podatke od Tužilačkog saveta i Sudskog saveta Kosova. Iz dobijenih odgovora se može uočiti da Tužilački savet ne raspolaže statističkim podacima koji se odnose na procese za krivična dela protiv životne sredine. „Kancelarija za statistiku ne raspolaže podacima o Glavi XXVII – Krivična dela protiv životne sredine, životinja, biljaka i kulturnih objekata“, stoji u odgovoru koji je KALLXO.com dobio od Državnog tužilaštva. Dok SSK ima statističke podatke u svom posedu koji su lako dostupni javnosti za godine 2015-2019, dok za godine koje su usledile BIRN čeka odgovor ove institucije, Krivični zakonik Kosova propisuje da se sva lica koje zagađuje, narušava ili uništava vazduh, vodu ili zemljište ili preterano koristi prirodne resurse, kažnjava novčanom kaznom ili kaznom zatvora do dve godine.

Što se tiče lica koja nepažnjom prouzrokuju zagađenje ili narušavanje životne sredine, zakonodavac je predvideo da se istima izriče novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do jedne godine. A u najtežim slučajevima, kada je kao posledica izvršenja ovog krivičnog dela narušeno zdravlje većeg broja ljudi, oštećen ili potpuno ili delimično uništen biljni ili životinjski svet, počinitelj može biti kažnjen do 5 godina zatvora, dok u slučajevima nepopravljive štete/uništenja životne sredine, postoji mogućnost da počinitelj bude osuđen na kaznu zatvora u trajanju do 8 godina.

Analiza presuda

BIRN je analizirao 50 presuda u kojima je dosuđena kazna za krivičnih dela protiv životne sredine. Analiza presuda redovnih sudova pokazuje kako se zagađivači vazduha i reka prevashodno kažnjavaju novčanim kaznama, za razliku od ljudi koji krađu šume, kojima sudovi uglavnom izriču uslovne osude, kao i u slučajevima kada su kažnjavani novčanom kaznom, visina kazne je veća.

Oba ova krivična dela nalaze se u istoj glavi, spadaju u dela koja se smatraju krivičnim delima protiv životne sredine. Za lica koja svesno ili namerno izazivaju zagađenje, degradaciju ili uništavanje vazduha, vode ili zemljišta, zakonodavac je predvideo mogućnost minimalne kazne novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do dve godine. Međutim, za lica koja u nameri da ukradu, poseku količinu drva koja prelazi količinu od dva kubna metra, počinitelj se kažnjava minimalnom novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do jedne godine. Dakle, za očekivati je da kazne za krađu šuma budu niže od kazni za ljude koji narušavaju životnu sredinu. Međutim, analiza pokazuje da sudska praksa na Kosovu strože kažnjava krađu šuma nego zagađenje, degradaciju ili uništavanje vazduha,

vode ili zemljišta. Negativna pojava učestalih slučajeva degradiranja životne sredine, kao što su zagađenje, uništavanje ili degradacija vazduha i vode je uznemiravajuću sa stanovišta preduzimanja mera za zaštitu ovih retkih prirodnih resursa.

Kaznena politika

Podaci proizašli iz analize presuda oslikavaju činjenicu da su sudovi prilikom odmeravanja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti po dva puta odmeravali olakšavajuće okolnosti. Krivični zakonik predviđa priznanje krivice, kao olakšavajuću okolnost, a kao olakšavajuću okolnost predviđeno je i kajanje okrivljenog. Korišćenjem smernica za kaznenu politiku se može argumentovati da je izjašnjavanje o krivici dokaz pokajanja i stoga ga sud može uzeti u obzir prilikom procene da li zaista postoji pokajanje ili ne. Dakle, priznavanjem krivice okrivljeni pokazuje da preuzima odgovornost za svoje postupke i da se kaje. Iako ovo samo po sebi možda nije ubedljivo, u oba slučaja sud mora pripisati činjenice samo jednoj olakšavajućoj okolnosti.

Pripisujući ovo broju više od jedne olakšavajuće okolnosti, sud dvostruko proračunava činjenice koja ima pred sobom i nepravedno uzima u obzir više olakšavajućih okolnosti nego što to navode Smernice. Analizom predmetnih presuda, u pojedinim slučajevima došlo je do dvostrukog obračunavanja olakšavajućih okolnosti kada su za osnov uzeti priznanje krivice od strane okrivljenog i izvinjenje i izražavanje žaljenja kao zasebnih okolnosti, ne računajući obe u jednoj. Osim štete koju su počinio ovih krivičnih dela pričinili životnoj sredini, kazne koje izriču sudovi su veoma simbolične i nisu srazmerne nanetoj šteti.

Ublažavanje kazni na ime imovnog stanja

U drugom predmetu, sud u Gnjilanu je osudio lice na novčanu kaznu od 400 evra za krivično delo uticaja na nezakonitu rudarsku delatnost radom bez dozvole nadležnog organa. I u ovom predmetu, presuda utvrđuje da je isto lice recidivista, imajući u vidu da je ranije osuđeno za druga krivična dela. U još jednom

predmetu, sud u Peći je osudio lice na 300 evra, iako je utvrdio da je isto pričinilo štetu u iznosu od 5 hiljada evra. Slučaj se dogodio 2017. godine i prosleđen je sudu od strane inspektora Nezavisne komisije za rudnike i minerale - NKRM, pošto je ista osoba bila zauzeta preradom/nezakonitim sortiranjem mineralnih resursa i peska i šljunka. U obrazloženju odluke suda stoji da predmetni sudija nije uzeo u obzir nijednu otežavajuću okolnost u postupcima okrivljenog. „Sudija u ovom konkretnom predmetu nije našao otežavajuće okolnosti, dok je smatrao olakšavajućim: iskreno priznanje krivice, duboko kajanje zbog ovog postupka, korektan odnos na sudu, činjenicu da je okrivljeni glava šestočlane porodice, pa samim tim sudija je mišljenja da će se odlukom kao u dispozitivu presude, postići svrha kažnjavanja okrivljenog“, stoji u odluci suda u Peći.

Isti sud je osudio lice na uslovnu osudu od 6 meseci i novčanu kaznu od 300 evra za krivično delo krađe šume. Sud u Peći je okrivljenog oglosio krivim za krađu šume pošto je uhvaćen kako nezakonito seče drveće u Nacionalnom parku Prokletije. Vrednost pričinjene štete iznosila je blizu 400 evra.

Još jedan slučaj koji je BIRN analizirao je predmet u kome je sudio sud u Đakovici, postupao protiv lica koje je bacilo smeće ili ostatke građevinskog materijala pored reke, i ovim postupkom je zagadio životnu sredinu i ugrozio život i zdravlje ljudi. Za ovu radnju isti sud je izrekao uslovnu osudu u trajanju od dva meseca, koja se neće izvršiti ukoliko okrivljeni u roku od jedne godine provere, ne učini drugo krivično delo.

Oštre kazne za krađu šume

BIRN je analizirao još jednu odluku suda u Đakovici, kojom je izrečena novčana kazna u iznosu od 200 evra osoba koja je optužena za pričinjavanje štete u vrednosti od oko 16 hiljada evra.

Sud je utvrdio da je okrivljeni, koristeći ekskavator, bez dozvole i nezakonito, prekomerno eksploatisao prirodna bogatstva, u cilju prisvajanja protivpravne imovinske koristi za sebe, u suprotnosti sa Zakonom o rudnicima i mineralima, time nanevši znatnu štetu državi. Sud u Mitrovici osudio je okrivljenog na novčanu kaznu od 400 evra zbog krađe 18 trupaca drveta

debljine 20 cm. Sud u Gnjilanu osudio je na novčanu kaznu od 550 evra lice za isto krivično delo zagađivanja, degradacije i uništavanja životne sredine protiv okrivljenog koji je naneo štetu državi u iznosu od preko 5 hiljada evra. Isti sud je okrivljenom izrekao

uslovnu osudu u trajanju od 6 meseci zbog nezakonitog upada u šumu, iako je utvrđeno da je oštetiо državu u iznosu od 400 evra. U konkretnom predmetu, sud je kao otežavajuću okolnost uzeo stepen krivične odgovornosti i opasnost (rizik) krivičnog dela.

Put napred

Kosovo je još uvek u ranoj fazi uspostavljanja cirkularne ekonomije, sa mnogo prostora za poboljšanjima u oblasti upravljanja otpadom. Poboljšanje prakse i delotvorna primena postojećeg pravnog okvira od strane svih uključenih strana su nužni kako bi se odgovorilo na loše upravljanje otpadom u kontinuitetu i nezakonite prakse. Cilj pristupanja EU pruža priliku Kosovu i regionu da pređu sa linearnog ekonomskog modela na cirkularnu ekonomiju, ali kampanje zagovaranja i podizanja svesti biće važne u promovisanju ove promene.

Na osnovu trenutnih izazova u kosovskom sistemu upravljanja otpadom, neke preporuke za poboljšanje situacije slede:

- Potrebna je sanacija korita i obala.
- Ojačati primenu postojećih propisa o upravljanju otpadom i obezbediti da se svi akteri pridržavaju pravila.
- Povećati broj inspektora i ojačati podršku ovoj instituciji.
- Formirati operativnu grupu koja će sprovesti analize i ekspertizu za izgradnju rečnih korita kako bi se izbegla šteta od poplava.
- Sva sela oko glavnih reka treba da budu priključena na sistem kanalizacije i voda koja se ispušta u njima bi trebalo da se izliva u kolektore.
- Pružiti tehničku i finansijsku pomoć lokalnim zajednicama u zaštiti životne sredine.
- Zakonske kazne izrečene za ekološka krivična dela treba značajno povećati.
- Povećati broj inspektora u Nezavisnoj komisiji za rudnike i minerale za kontrolu nezakonitih eksploataatora šljunka.
- Promovisati javnu svest i edukaciju o pitanjima zaštite spomenika prirode i parkova kako bi se povećalo zalaganje i učešće zajednice.
- Negovati učešće privatnog sektora u zaštiti životne sredine nudeći podsticaje za kompanije da usvoje prakse naklonjene zaštiti životne sredine.
- Podstaći smanjenje eksploatacije životne sredine na izvoru, kroz programe koji promovišu ponovnu upotrebu proizvoda i materijala.
- Razviti alternativne tehnologije upravljanja otpadom, kao što su postrojenja za pretvaranje otpada u energiju, kako bi se smanjila količina otpada na deponijama.
- Povećati ulaganja u infrastrukturu za upravljanje otpadom, kao što su deponije i sistemi za sakupljanje, kako bi se obezbedilo održivije i delotvornije rešenje.
- Bolja koordinacija između centralnog i lokalnog nivoa na polju zaštite životne sredine.

Primena ovih preporuka mogla bi da pomogne u poboljšanju upravljanja otpadom na Kosovu i doprineti održivijoj budućnosti i životu svih njegovih građana.

Ovaj izveštaj objavila je Koalicija NVO-a koju čine Demokratija Plus, Balkanska istraživačka mreža Kosova, Centar za zastupanje demokratske kulture, Udruženje Goraždevac Media Group, kao deo projekta "Podrška OCD na Zapadnom Balkanu", čiju realizaciju podržava Nacionalni demokratski institut - NDI. Sadržaj iznet u ovom izveštaju pripada Koaliciji i ne odražava nužno stavove NDI-a.

Podržan od:

